

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ОСАДЧУК ДМИТРО ДМИТРОВИЧ

УДК 378.6:355.092.1:656.612–022.257(477) (043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
МОРСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО ФЛОТУ УКРАЇНИ
ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Хмельницькому національному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Торічний Олександр Володимирович,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри педагогіки та соціально-
економічних дисциплін;

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
Лещенко Геннадій Анатолійович,
Льотна академія Національного авіаційного
університету, завідувач кафедри пошуку, рятування,
авіаційної безпеки та спеціальної підготовки;

кандидат педагогічних наук
Лісніченко Юрій Михайлович,
Військова академія (м. Одеса), завідувач кафедри
тактики та загальновійськових дисциплін.

Захист відбудеться «01» липня 2019 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «31» травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток України як суверенної європейської країни, яка має значні потужності економічного, освітнього, культурного плану, зумовлює підготовку висококваліфікованих фахівців, які зможуть працювати в будь-яких умовах, зокрема й екстремальних. Інтеграція освітньої системи України у світовий та європейський простір порушує перед закладами вищої освіти нові завдання та виклики. Сьогодні Україна позиціонує себе як велика морська держава, що актуалізує важливість підготовки фахівців морського торговельного флоту. Саме від їхньої фахової підготовки залежить не лише якість несення служби, а й загалом діяльність в екстремальних ситуаціях, які можуть виникнути під час виконання професійних обов'язків.

Особливе значення в підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту мають професійні знання, уміння і навички, практичний досвід, які набуваються і розвиваються в процесі професійної підготовки (здатність до синтезу та аналізу інформації, самостійність прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, в умовах екстремальних ситуацій, управління командою корабля в різних умовах, уміння забезпечувати їхню дієздатність). Вони спрямовані на підготовку майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців морської галузі базуються на положеннях міжнародних і вітчизняних нормативно-правових актів, як-от: Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДНВ 78/95) з Манільськими поправками від 2010 р., Міжнародний кодекс з охорони суден і портових засобів (2002 р.), Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі (СОЛАС-74) (1974 р.), Конвенція про Міжнародні правила попередження зіткнення суден на морі (МПС-72) (1972 р.), Наказ Міністерства транспорту України «Про затвердження Положення про систему управління безпекою судноплавства на морському і річковому транспорті» (2003 р.), Міжнародний кодекс з управління безпекою (МКУБ) (1993 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року» (2009 р.), Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.) та ін. У них йде мова, зокрема, і про важливість безпеки судноплавства як елемента державної політики, яка реалізується через систему підготовки та перепідготовки фахівців морської галузі.

Нині в Україні гостро постає проблема підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, оскільки не лише професійне виконання службових обов'язків, а й здоров'я і навіть життя часто залежать саме від їхнього професіоналізму, від підготовки до роботи в екстремальних ситуаціях. Окрім того, Манільськими поправками 2010 року до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДНВ 78/95) введено нові вимоги до підготовки фахівців морської галузі.

Увагу науковців сьогодні привертають питання підвищення якості професійної підготовки фахівців у закладах освіти (О. Абдуліна, І. Бех, Г. Васянович, В. Вихрущ, О. Галус, С. Гончаренко, Р. Гуревич, Р. Горбатюк, О. Дубасенюк, Л. Зданевич, В. Кремень, З. Курлянд, І. Мельничук, О. Пехота, П. Підкасистий, В. Поліщук, Л. Романишина, С. Сисоева, В. Сластьонін, О. Торічний, М. Фіцула, А. Хуторський, М. Шерман, І. Шоробура та ін.). Здійснений теоретичний аналіз сучасної психолого-педагогічної, спеціальної літератури з напрямку дослідження засвідчив, що сьогодні проблема підготовки фахівців до роботи в екстремальних ситуаціях стає все більш актуальною, її досліджують у багатьох наукових напрямках (психологія екстремальної поведінки – Ю. Александровський, В. Андросюк, Є. Долгополова, В. Лебедев, Б. Смірнов, А. Столяренко та ін., психологічна підготовка працівників МВС до дій в екстремальних ситуаціях – В. Бабенко, О. Колесніченко, М. Логачов, О. Снігерьев, В. Шапар, О. Шаповалов, С. Яковенко та ін., професійно-психологічна підготовка юристів до дій в екстремальних ситуаціях – І. Амінов, Т. Варфоломеєва, А. Кондрацький, Н. Мещеріна, О. Скрябін, психологічна готовність військовослужбовців до дій в екстремальних умовах – Ю. Бабаян, Л. Бітєхтіна, Л. Грішман, А. Караян, Ю. Лісніченко, А. Маклаков, І. Сиромятников, О. Столяренко та ін., діяльність співробітників ДСНС в екстремальних ситуаціях – О. Колесніченко, М. Козяр, Н. Оніщенко, О. Тімченко та ін., підготовка фахівців авіаційної галузі до роботи в екстремальних (особливих) умовах – В. Бодров, Г. Лещенко, О. Москаленко та ін.). Загалом різноманітні аспекти підготовки фахівців морської галузі досліджують М. Басанець, О. Безлуцька, С. Буценко, М. Ворона, Л. Герганов, В. Голубєв, Д. Дудова, В. Єрофєєв, В. Захарченко, Б. Іванов, С. Козак, М. Колегаєв, А. Лещенко, О. Попова, А. Сваричевська, О. Слепченко, С. Смірнов, Н. Соколова, О. Сорока, А. Тищенко, В. Торський, О. Чорний, В. Чернявський та ін. Однак, проблему підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях висвітлено недостатньо, що й актуалізує означену тему.

З огляду на глобалізаційні, економічні, полікультурні, техногенні та інші чинники, які спричиняють появу екстремальних ситуацій у професійній діяльності, за роки незалежності України підготовка кадрів для морського флоту суттєво змінилася через низку причин (і об'єктивного, і суб'єктивного характеру). Сучасне суспільство характеризується підвищеною стресогенністю та емоційною вразливістю особистості у зв'язку із різноманітними видами нестабільності (економічної, соціальної, політичної, культурної тощо). Людину постійно оточують проблемні ситуації, зростає професійна відповідальність представників різних професій за прийняті рішення. Тому проблема підготовки фахівців у морських закладах вищої освіти (далі – МЗВО) до роботи в екстремальних ситуаціях, зокрема і майбутніх офіцерів морського торговельного флоту, набуває все більшої важливості та актуальності.

На основі аналізу психолого-педагогічної та спеціальної літератури, нормативно-правової бази підготовки майбутніх офіцерів морського

торговельного флоту, запитів практики, а також власного досвіду такої підготовки було виявлено низку *суперечностей* між:

– потребою в професійно компетентних офіцерах морського торговельного флоту та недостатнім рівнем їхньої професійної підготовки, що зумовлено відсутністю цілісної системи їхньої підготовки до роботи в екстремальних ситуаціях;

– потребою у високопрофесійних офіцерах морського торговельного флоту, здатних ефективно діяти в екстремальних ситуаціях, та відсутністю педагогічних умов і структурно-функціональної моделі такого процесу;

– зрослими вимогами стандартів якості підготовки фахівців морського торговельного флоту, запитами до їхньої практичної діяльності та недостатнім рівнем навчально-методичного забезпечення такої підготовки.

Усе зазначене вище дає змогу стверджувати, що дослідження підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях є на сьогодні досить актуальною і невирішеною науково-педагогічною та методичною проблемою. Таким чином, недостатня розробленість, наукова доцільність, практичне значення, потреба підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях визначили вибір теми дисертації **«Підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукової і науково-методичної діяльності Хмельницького національного університету в контексті науково-дослідної роботи «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (державний реєстраційний номер 0910U222009), де роль автора полягає в розкритті сутності підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, виокремленні педагогічних умов забезпечення такого процесу та розробки й обґрунтування структурно-функціональної моделі означеної підготовки.

Тему дисертації затверджено вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 5 від 24.12.2015 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 1 від 26.01.2016 р.).

Мета дослідження полягає у виокремленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці дієвості педагогічних умов і структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. Здійснити аналіз проблеми дослідження в психолого-педагогічній, спеціальній літературі і нормативно-правових документах.

2. Розкрити сутність, структуру та особливості професійної підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту.

3. Визначити компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

4. Виокремити та обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях та розробити структурно-функціональну модель такого процесу.

5. Експериментально перевірити дієвість педагогічних умов і структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту.

Предмет дослідження – педагогічні умови та структурно-функціональна модель підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Для досягнення мети дослідження й реалізації поставлених завдань було використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження**: *теоретичні* – вивчення, аналіз та узагальнення психолого-педагогічної, навчально-методичної та спеціальної літератури, нормативно-правових документів і програмно-методичного забезпечення з теми дослідження – для з'ясування стану досліджуваної проблеми; аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація наукового матеріалу – для виявлення особливостей підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту; логіко-системний аналіз – для виокремлення та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях; моделювання педагогічних процесів – для розробки та обґрунтування структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях;

емпіричні – педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, тестування, бесіди, опитування – для діагностування й узагальнення отриманих результатів рівнів готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях; педагогічний експеримент (пілотний, констатувальний, формувальний та підсумковий) – для перевірки дієвості визначених педагогічних умов і структурно-функціональної моделі;

математичні та статистичні методи – для кількісного та якісного аналізу результатів дослідження, визначення їхньої валідності, об'єктивності та значущості, достовірності результатів (критерій Пірсона χ^2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях (формування психологічної готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях; використання інноваційних методів і форм підготовки та інформаційно-комунікаційних технологій у процесі підготовки; формування стійкої позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності з використанням інноваційних технологій навчання; використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх

офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях); розроблено структурно-функціональну модель, яка складається з таких блоків: цільового (мета і завдання професійної підготовки), теоретико-змістового (містить наукові підходи, принципи, нормативно-правові аспекти професійної підготовки, зміст професійної підготовки (навчальні дисципліни) відповідно до вітчизняних і міжнародних стандартів професійної підготовки майбутніх фахівців морського торговельного флоту, а також особливості такої підготовки); процесуально-діяльнісного (форми, методи, засоби професійної підготовки, рекомендації щодо вдосконалення підготовки), оцінно-результативного (компоненти, критерії, показники і рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях (високий, достатній, середній, низький), реалізація мети (результат) – готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях), а також педагогічних умов, які забезпечують таку підготовку;

– удосконалено сутність компонентів професійної підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту з урахуванням специфіки їхньої професійної діяльності, критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-технологічний, поведінково-діяльнісний, рефлексивно-творчий) й показники, якісні характеристики рівнів (високого, достатнього, середнього, низького) готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях;

– подальшого розвитку набули зміст підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту, зокрема їхньої підготовки до роботи в екстремальних ситуаціях; положення щодо особливостей підготовки майбутніх фахівців морської галузі; сутність понять «підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту», «підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях», «готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях», «екстремальні ситуації».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено рекомендації щодо покращення професійної підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Результати дослідження використовувались у практиці роботи МЗВО, а також Центру виживання в екстремальних умовах Національного університету «Одеська морська академія» – під час лекційних, семінарських, лабораторних занять, у процесі тренажерної підготовки. Матеріали дисертації були використані у МЗВО, на курсах перепідготовки і підвищення кваліфікації офіцерських кадрів, у процесі написання навчальних і навчально-методичних посібників, методистами для вдосконалення методичних посібників і рекомендацій із проблем підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту, науково-педагогічними працівниками МЗВО під час організації освітнього процесу, зокрема для розробки навчально-методичного забезпечення фахових дисциплін, освітніх програм, методичних рекомендацій до освітніх курсів, а також для написання дисертацій, монографій, підручників, статей, дипломних і курсових робіт, розробки

спецкурсів і семінарів у системі підвищення кваліфікації офіцерських кадрів морської галузі.

Основні результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в освітній процес Державного університету інфраструктури та технологій (акт про впровадження від 12.09.2018 р.), Національного університету «Одеська морська академія» (акт про впровадження № 47 від 18.09.2019 р.), Одеського національного морського університету (довідка про впровадження № К/277 від 20.02.2019 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованій у співавторстві праці полягає в тому, що в статті [13] розкрито реалії дотримання морської безпеки на сучасному етапі в Україні.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовано під час виступів на наукових та науково-практичних конференціях і круглих столах різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку» (Київ, 2016), «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (Київ, 2016), Інтернет-конференція «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання досвід, тенденції, перспективи» (Тернопіль, 2018), «Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики» (Одеса, 2018); *всеукраїнські* – «Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації» (Дніпропетровськ, 2016), «Річковий та морський транспорт: інфраструктура, судноплавство, перевезення, безпека» (Одеса, 2016), «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (Київ, 2017); міжвузівські науково-практичні конференції «Сучасні педагогічні дослідження в Україні» (Хмельницький, 2016, 2017, 2018), II регіональний круглий стіл «Транскордонна співпраця: проблеми та шляхи їх вирішення» (Одеса, 2017).

Основні положення дисертації доповідалися на засіданнях кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Хмельницького національного університету та кафедри морських технологій і Центру виживання в екстремальних умовах Національного університету «Одеська морська академія» (2015–2018 рр.).

Публікації. Результати дисертації висвітлено в 14 наукових працях автора (13 – одноосібні), з яких 6 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 2 публікації у вітчизняних наукових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 6 – апробаційного характеру, 2 праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (235 найменувань, з них 14 – іноземними мовами) та додатків (10 на 138 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 344 сторінки друкованого тексту, основний зміст викладено на 179 сторінках. Роботу ілюстровано 20 таблицями та 19 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; указано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; охарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; розкрито особистий внесок в опублікованій у співавторстві праці; подано відомості про впровадження, апробацію та опублікування результатів дослідження; вказано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України як науково-педагогічна проблема» – здійснено аналіз психолого-педагогічних джерел на предмет розгляду актуальних проблем підготовки фахівців морського торговельного флоту, розкрито нормативно-правові аспекти такої підготовки, виокремлено та проаналізовано сутність, структуру та особливості підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту.

Аналіз психолого-педагогічних джерел і спеціальної літератури засвідчив, що окремі аспекти підготовки майбутніх офіцерів морського флоту досліджувалися в працях низки вчених, як-от: М. Басанця, С. Буценка, М. Ворони, А. Гузя, Д. Дудової, А. Дулі, М. Бабишеної, Н. Бобришевої, Л. Герганова, О. Демченко, Б. Іванова, О. Касьянова, С. Козак, М. Колегаєва, М. Кулакової, Л. Ліпшиць, О. Роменського, А. Сваричевської, О. Слепченка, С. Смірнова, О. Сороки, О. Тимофєєвої, О. Фролової, В. Худика, В. Чернявського та ін.

Установлено, що концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців морської галузі базуються на положеннях низки вітчизняних і міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною, та засадничих ідеях, які імплементовано у вітчизняне освітнє та професійне законодавство. Наукові дослідження та статистичні дані свідчать про те, що переважна більшість аварій на світовому торговельному флоті спричинена недостатнім рівнем професійної готовності членів екіпажу до діяльності в екстремальних ситуаціях. У зв'язку з цим було розроблено вимоги до професійної компетентності фахівців морської галузі, викладені в Міжнародній конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДНВ 78/95) з Манільськими поправками від 2010 р., які ратифіковано багатьма морськими державами, зокрема і Україною.

Важливе значення в професійній підготовці майбутніх фахівців до роботи в екстремальних ситуаціях відводиться формуванню психологічної готовності до здійснення такої діяльності, яка охоплює внутрішню налаштованість на певну конкретну поведінку, усвідомлення відповідальності за свої дії та дії підлеглих, прагнення досягнути вершин у професійній діяльності, позитивне ставлення до професійної діяльності, знання, уміння та навички, потрібні для професійної діяльності в екстремальних ситуаціях. Серед важливих питань професійної підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях виділяють раціональне поєднання підготовки у МЗВО та тренажерної підготовки в спеціальних тренажерних центрах, що сприяє

поєднанню теоретичних знань з їхнім практичним застосуванням. Окрім цього, у процесі професійної підготовки важливо сформулювати в майбутніх офіцерів, окрім знань, умінь і навичок, ще й таку якість, як турбота про життя та здоров'я інших, почуття відповідальності за безпеку всіх членів екіпажу. Важливим у професійній підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту є врахування в галузевих стандартах вищої освіти, за якими здійснюється підготовка фахівців морської галузі, норм міжнародних нормативно-правових актів у сфері їхньої діяльності. Це забезпечить повноцінну реалізацію компетентнісного підходу в підготовці майбутніх офіцерів.

Теоретичний аналіз наукових джерел та нормативно-правових документів (міжнародних і вітчизняних), що стосуються підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, а також стандартів підготовки таких фахівців, навчальних планів, навчальних і робочих програм, дав змогу визначити основні поняттєво-категорійні конструкції дослідження: *«підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту»* (цілеспрямований педагогічний процес, результатом якого є готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту виконувати професійні завдання; це цілеспрямований, динамічний, організований освітній процес, що передбачає здобуття курсантами знань, умінь і навичок, розвиток особистісних якостей, досвіду практичної діяльності, які відповідають кваліфікаційним характеристикам і стандартам підготовки відповідно до вимог Міжнародної морської організації (далі – ІМО), *«підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях»* (цілеспрямований педагогічний процес, результатом якого є готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту виконувати професійні завдання в екстремальних ситуаціях), *«готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях»* (сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок, психологічних якостей особистості, які дають змогу успішно виконувати професійні обов'язки в умовах екстремальних ситуацій), *«екстремальні ситуації»* (ситуації під час професійної діяльності, що визначаються впливом екстремальних чинників, які характеризують критичні навантаження на організм та свідомість людини, і вимагають мобілізації прихованих ресурсів людини (фізичних і духовних) (причини та чинники – людські, технічні, виробничі, природні – аварії, пожежі, вибухи, зіткнення, посадка судна на мілину, захоплення піратами, терористичні акти, шуми, вібрації, радіочастоти, травми, шторми, зміни клімату тощо, хімічні забруднення повітря судна, виживання на морі внаслідок аварійної ситуації, виконання роботи в нічний час доби, стосунки із членами екіпажу).

У другому розділі – «Педагогічні умови та структурно-функціональна модель підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях» – з'ясовано сучасний стан підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях; виокремлено та обґрунтовано компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту

до роботи в екстремальних ситуаціях, а також виокремлено й обґрунтовано педагогічні умови та подано характеристику розробленої структурно-функціональної моделі такої підготовки.

Для з'ясування сучасного стану готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях було проведено пілотний етап педагогічного експерименту (3–4 курси бакалаврату напряму підготовки «Морський та річковий транспорт», кінець 2014–2015 н.р., на базі Державного університету інфраструктури та технологій, Національного університету «Одеська морська академія», Одеського національного морського університету; загальна кількість учасників пілотного етапу педагогічного експерименту складала 415 осіб). На основі вивчення результатів навчальної діяльності, аналізу контрольних робіт, тестування, інтерв'ювання було з'ясовано, що рівень готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях за визначеними критеріями (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-технологічний, поведінково-діяльнісний, рефлексивно-творчий) відповідно становив: високий рівень готовності – у 5,02 % курсантів, достатній – у 15,43 %, середній – у 30,43 %, низький – у 49,12 %. Серед опитаних науково-педагогічних працівників МЗВО переважна більшість ствердно висловилася за доцільне здійснювати цілеспрямовану підготовку майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

З огляду на це, було спрямовано зміст підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях на формування структурних компонентів такої підготовки – *мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний*, критеріями і показниками яких обрано: *мотиваційно-ціннісний критерій* – ціннісні орієнтації, усвідомлення потреби й цілей підготовки до дій в екстремальних ситуаціях, *когнітивно-технологічний* – міцність та глибина знань щодо дій в екстремальних ситуаціях, *поведінково-діяльнісний* – уміння та навички дій в екстремальних ситуаціях, *рефлексивно-творчий* – рефлексивна позиція, здатність до самооцінки, творче вирішення різних ситуацій. Критерії та показники готовності розглядаються як своєрідний методологічний інструментарій, що дає змогу узагальнено подати їхні характеристики.

Аналіз психолого-педагогічних джерел, опитування науково-педагогічних працівників МЗВО, а також суперечності, виявлені в підготовці майбутніх фахівців морського транспорту, дали змогу виокремити низку педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. З метою виявлення найбільш дієвих педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях було проведено експертне опитування науково-педагогічних працівників МЗВО, їм було запропоновано шляхом ранжування вказати найбільш дієві педагогічні умови. Тому, на основі вивчення психолого-педагогічної літератури, педагогічних спостережень, аналізу практики підготовки фахівців морської галузі, а також думки експертів було виокремлено найбільш дієві педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного

флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, як-от: 1) формування психологічної готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях; 2) використання інноваційних форм, методів та інформаційно-комунікаційних технологій в процесі підготовки; 3) формування стійкої позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності з використанням інноваційних технологій навчання; 4) використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Упровадження першої педагогічної умови – *формування психологічної готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях* – здійснювалося з огляду на ту позицію, що безпека мореплавства, попередження аварійності та збереження життя і здоров'я людей можливе за умови сформованості психологічної готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до дій в екстремальних ситуаціях. У курсантів формувалися вміння швидко адаптуватися в складних морських умовах, уміння залучати психофізіологічні можливості свого організму до діяльності в складних екстремальних ситуаціях. З цією метою проводилися різноманітні форми роботи щодо ознайомлення курсантів із чинниками появи екстремальних ситуацій, їхніми видами, порядком дій тощо. Усе це спрямовувалось на формування стійкої психологічної готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Друга педагогічна умова – *використання інноваційних форм, методів та інформаційно-комунікаційних технологій в процесі професійної підготовки* – передбачала активне використання методів (групи методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання і мотивування навчально-пізнавальної діяльності; контролю і самоконтролю) та форм (проблемні лекції, лекції-інформації, лекції-консультації, лекції-вікторини, відеопрезентації, лабораторні, практичні та семінарські заняття, інтерактивні заняття, проекти, дискусії, диспути, тренінги, імітаційно-рольові ігри, ділові ігри, пошуково-дослідницька робота, тренажерна підготовка, зустрічі із діючими офіцерами) підготовки, а також активне використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі як запоруки успішної професійної підготовки (використання комп'ютерів, планшетів, гаджетів, мультимедійних дошок, презентацій, спеціалізованого програмного забезпечення). Усе вищезазначене використовувалося під час опанування курсантами професійно орієнтованими дисциплінами: «Вживання в екстремальних умовах», «Методи та засоби боротьби за живучість судна», «Міжнародні морські угоди та конвенції», «Забезпечення навігаційної безпеки плавання», «Основи медичних знань та вживання в екстремальних умовах», «Цивільний захист», «Охоронні заходи на судні».

З метою реалізації третьої педагогічної умови – *формування стійкої позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності з використанням інноваційних технологій навчання* – було організовано роботу з формування в курсантів відданості професії, усвідомлення її важливості, а також потреби

постійного професійного самовдосконалення для розв'язання професійних завдань, формування прагнення досягти успіху та виявити найкращі професійні якості. Це було забезпечено шляхом використання в освітньому процесі різноманітних психологічних тренінгів, бесід, консультацій, які реалізовувалися за допомогою інноваційних технологій навчання. Такі форми роботи проводилися із курсантами на різну тематику, як-от: «Основні завдання виживання на морі», «Значення первинної долікарської допомоги», «Відданість професії – запорука успішної професійної діяльності», «Виявлення, розпізнавання і реагування на загрози» тощо.

Упроваджуючи четверту педагогічну умову – *використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях*, – виходили із того, що підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту не може бути дієвою без використання навчальних тренажерів, особливо коли це стосується підготовки до роботи в екстремальних ситуаціях. Тренажерна підготовка здійснюється в напрямках щодо боротьби з пожежею за розширеною програмою, надання першої медичної допомоги, діяльність особи командного складу, відповідальності за охорону судна (офіцер з охорони судна), підготовки осіб командного складу, які відповідають за вантажні операції на судах, що перевозять небезпечні речовини навалом та в упаковці тощо. Навчальні тренажери із можливістю створення віртуальної реальності є повноцінними дидактико-практичними засобами навчання, які дають змогу змодельовати навчальні екстремальні ситуації з їхнім максимальним ступенем наближеності до умов майбутньої професійної діяльності. Використання навчальних тренажерів дало змогу привести професійну підготовку майбутніх офіцерів морського торговельного флоту у відповідність до вимог щодо професійної компетентності фахівців морської галузі, котрі встановлені Міжнародною конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (ПДНВ 78/95) з Манільськими поправками від 2010 р.

Здійснюючи розробку структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях (рис. 1), орієнтувалися на попередні дослідження, присвячені підготовці таких фахівців, і на запити практики та наявний досвід організації такої підготовки. У структурно-функціональній моделі відображено 4 взаємопов'язані блоки, які взаємодіють та доповнюють один одного: *цільовий, теоретико-змістовий, процесуально-діяльнісний, оцінно-результативний*. Розроблена структурно-функціональна модель підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях є системною, відкритою, цілісною, динамічною, варіативною. Її відкритість забезпечується впровадженням у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту; цілісність – у взаємодоповнюваності всіх її складників; вона є динамічною, оскільки підлягає постійній зміні, доповненню, удосконаленню, розвитку крізь призму нових форм, методів, засобів та змісту навчання.

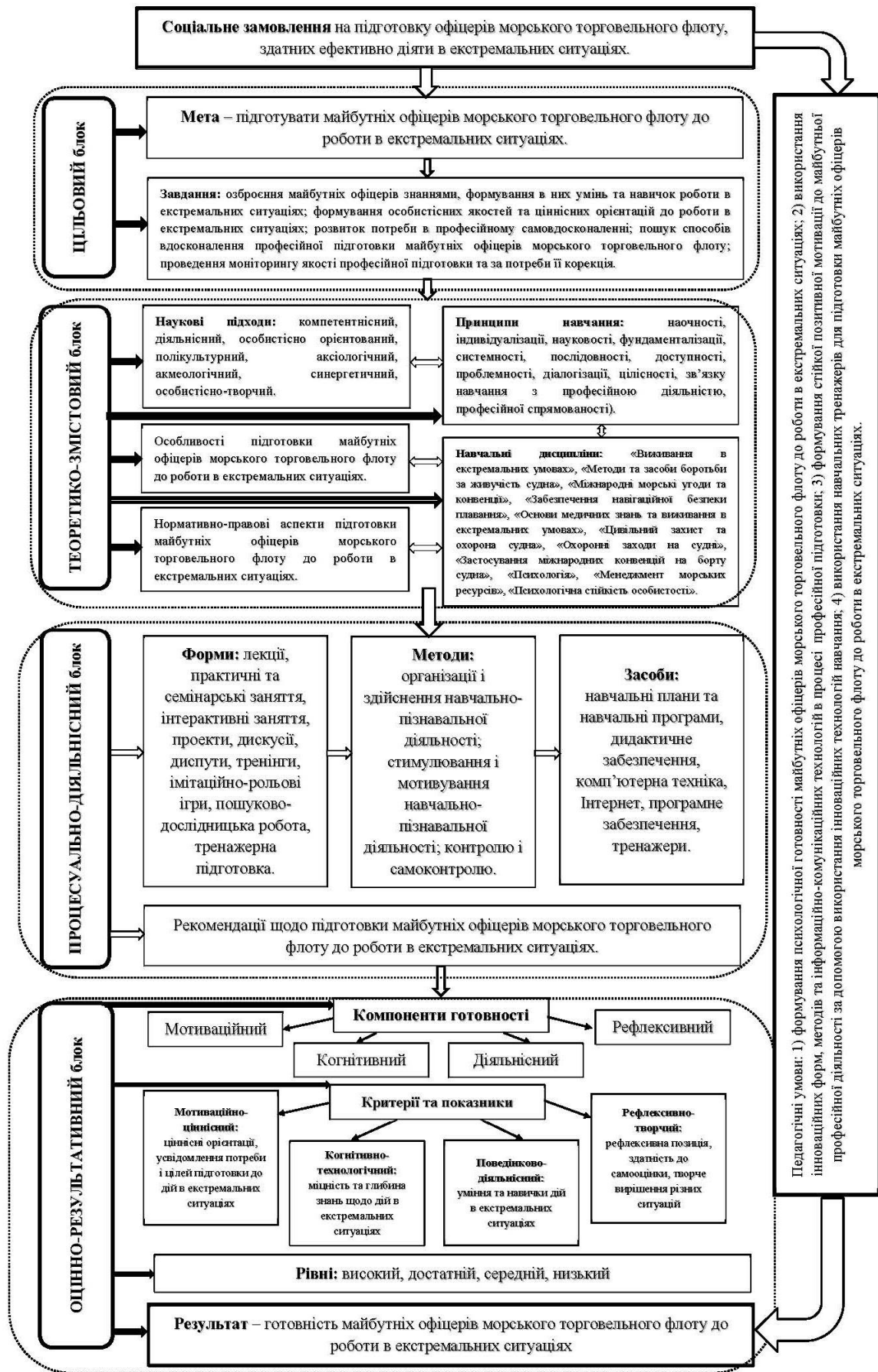

Рис. 1 Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях

Використання розробленої структурно-функціональної моделі дало змогу якісно підвищити процес підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка дієвості педагогічних умов і структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях» – подано організацію і методику проведення формувального етапу експерименту, здійснено аналіз результатів дослідження, а також запропоновано рекомендації щодо покращення підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Педагогічний експеримент проводився впродовж 2014–2018 рр. на базі Державного університету інфраструктури та технологій, Національного університету «Одеська морська академія», Одеського національного морського університету.

До контрольних та експериментальних груп було включено курсантів за напрямом підготовки «Морський та річковий транспорт» загальною кількістю 246 осіб (118 – контрольна група, 128 – експериментальна група). Педагогічний експеримент охоплював пілотний, констатувальний, формувальний та контрольний етапи.

На *констатувальному етапі* (початок 2015–2016 н.р.) для проведення діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях було використано визначені критерії та показники рівнів і з'ясовано вихідний рівень сформованості готовності, встановлено репрезентативність вибірок, рівноцінність контрольних і експериментальних груп із застосування методів математичної статистики (критерій Пірсона χ^2). На основі застосування діагностичних методик, тестування, опитування встановлено однорідність контрольних і експериментальних груп; курсанти, які брали участь у педагогічному експерименті, мали переважно низький рівень сформованості готовності до роботи в екстремальних ситуаціях.

На формувальному етапі педагогічного експерименту (2015–2016, 2016–2017, 2017–2018 н. р.) було внесено корективи в зміст підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, виокремлено, обґрунтовано педагогічні умови та розроблено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях і впроваджено їх у практику роботи МЗВО, де проводився педагогічний експеримент. Окрім того, науково-педагогічному складу було запропоновано рекомендації щодо підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

На контрольному етапі педагогічного експерименту (середина 2018 р.) визначено підсумковий рівень готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях (табл. 1). Аналіз

результатів контрольного етапу педагогічного експерименту засвідчив, що зросла кількість курсантів із високим рівнем сформованості готовності (в експериментальних групах – на 11,52 %, а в контрольних – на 4,03 %), із достатнім рівнем сформованості готовності (в експериментальних групах – на 14,06 %, а в контрольних – на 3,39 %), водночас зменшилась кількість курсантів із середнім рівнем готовності (в експериментальних групах – на 23,44 %, а в контрольних – на 5,31 %), з низьким рівнем готовності курсантів не виявлено.

Таблиця 1

Узагальнені результати експериментального дослідження

Групи – етап контролю – к-сть студентів	РІВНІ								Середній бал (СБ)
	низький		середній		достатній		високий		
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ-КЕ – 118 студ.	2	2,11	45	37,93	40	33,69	31	26,27	3,8
КГ-ФЕ – 118 студ.	0	0	39	32,62	44	37,08	36	30,3	4,0
ЕГ-КЕ – 128 студ.	2	2,14	50	38,87	41	31,84	35	27,15	3,9
ЕГ-ФЕ – 128 студ.	0	0	20	15,43	59	45,9	50	38,67	4,3

Примітка: КГ – контрольні групи, ЕГ – експериментальні групи, КЕ – констатувальний етап, ФЕ – формувальний етап.

Таким чином, узагальнення, систематизація та аналіз результатів проведеного експериментального дослідження свідчать про їхню достовірність і дають змогу стверджувати про дієвість педагогічних умов і структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях.

ВИСНОВКИ

У науковому дослідженні подано теоретичне узагальнення та експериментальну перевірку дієвості педагогічних умов і структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях, які засвідчили досягнення мети та розв'язання поставлених завдань і дали змогу сформулювати такі **висновки:**

1. Аналіз психолого-педагогічної, спеціальної літератури, нормативно-правових документів, навчально-методичного забезпечення дав змогу констатувати доцільність та актуальність дослідження підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях. Установлено, що робота в екстремальних ситуаціях – це практична діяльність фахівців, яка реалізується через утвердження стійкої позиції щодо безпечної діяльності людини, усвідомлення потреби попередження вияву небезпеки для її життя та здоров'я, яка базується на знаннях закономірностей появи, розвитку, властивостей, наслідку впливу на людину різного виду небезпек. Науковці звертають увагу в дослідженнях на проблему діяльності фахівців в екстремальних ситуаціях, розробляють шляхи і технології підготовки до роботи в таких ситуаціях фахівців різного профілю.

2. Теоретичний аналіз наукових джерел та нормативно-правових документів (міжнародних і вітчизняних), що стосуються підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях, а також стандартів підготовки фахівців, навчальних планів, навчальних і робочих програм, дав змогу визначити основні поняттєво-категорійні конструкції дослідження: *«підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту»* (цілеспрямований педагогічний процес, результатом якого є готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту виконувати професійні завдання; цілеспрямований, динамічний, організований освітній процес, що передбачає здобуття курсантами знань, умінь і навичок, розвиток особистісних якостей, досвіду практичної діяльності, які відповідають кваліфікаційним характеристикам та стандартам підготовки відповідно до вимог ІМО), *«підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях»* (цілеспрямований педагогічний процес, результатом якого є готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту виконувати професійні завдання в екстремальних ситуаціях), *«готовність майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях»* (сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок, психологічних якостей особистості, які дають змогу успішно виконувати професійні обов'язки в умовах екстремальних ситуацій), *«екстремальні ситуації»* (ситуації під час професійної діяльності, що визначаються впливом екстремальних чинників, які характеризують критичні навантаження на організм та свідомість людини, вимагають мобілізації прихованих ресурсів людини (фізичних і духовних).

До основних особливостей підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях належать: урахування та імплементація міжнародних нормативно-правових стандартів у професійній підготовці фахівців морської галузі; важливість тренажерної підготовки майбутніх фахівців; морально-психологічна підготовка до професійної діяльності; підготовка до здійснення майбутньої професійної діяльності, пов'язаної із ризиками.

3. Визначено компоненти готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях – *мотиваційний*, який є одним із провідних і спрямований на потреби, мотиви, ціннісні орієнтації, інтереси, дії курсантів; *когнітивний*, який передбачає наявність у курсантів міцності та глибини знань з обраної професії; *діяльнісний* – наявність практичних умінь і навичок для успішного виконання завдань професійної діяльності; *рефлексивний*, який реалізується через здатність та вміння здійснювати самооцінку дій. Критеріями і показниками компонентів було обрано: *мотиваційно-ціннісний критерій* – ціннісні орієнтації, усвідомлення потреби і цілей підготовки до дій в екстремальних ситуаціях, *когнітивно-технологічний* – міцність та глибина знань щодо дій в екстремальних ситуаціях, *поведінково-діяльнісний* – уміння та навички дій в екстремальних ситуаціях, *рефлексивно-творчий* – рефлексивна позиція, здатність до самооцінки, творче вирішення різних ситуацій. Визначено та обґрунтовано рівні готовності: високий, достатній, середній, низький.

4. Виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях: формування психологічної готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях; використання інноваційних форм, методів, інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки; формування стійкої позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності з використанням інноваційних технологій навчання; використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Визначені педагогічні умови стали складником розробленої структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Структурно-функціональна модель є системною, відкритою, цілісною, динамічною, варіативною. У структурно-функціональній моделі відображено чотири взаємопов'язані блоки, які взаємодіють та доповнюють один одного: *цільовий* (мета, завдання), *теоретико-змістовий* (наукові підходи, принципи навчання, особливості та нормативно-правові аспекти підготовки, навчальні дисципліни), *процесуально-діяльнісний* (форми, методи, засоби, рекомендації щодо покращення підготовки), *оцінно-результативний* (компоненти, критерії, показники рівнів, результат).

5. Результати проведеної експериментальної роботи підтвердили дієвість педагогічних умов і структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. Аналіз результатів контрольного етапу експерименту засвідчив, що зросла кількість курсантів із високим рівнем сформованості готовності (в експериментальних групах – на 11,52 %, а в контрольних – на 4,03 %), із достатнім рівнем сформованості готовності (в експериментальних групах – на 14,06 %, а в контрольних – на 3,39 %), водночас зменшилась кількість курсантів із середнім рівнем готовності (в експериментальних групах – на 23,44 %, а в контрольних – на 5,31 %), з низьким рівнем готовності курсантів не виявлено. Достовірність результатів педагогічного експерименту доведено за допомогою використання методів математичної статистики (критерій Пірсона χ^2).

Здійснене дослідження підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. До подальших напрямів наукових досліджень належать створення науково-методичного супроводу такої підготовки, вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду та виокремлення позитивних ідей для впровадження в систему роботи вітчизняних МЗВО, а також дослідження перспективних напрямів співпраці МЗВО та роботодавців щодо удосконалення підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Осадчук Д. Підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях як науково-педагогічна проблема. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці: ЧНУ, 2015. Вип. 766. С. 157–163.

2. Осадчук Д. Підготовка майбутніх фахівців до роботи в екстремальних ситуаціях: аналіз ключових дефініцій дослідження. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка та психологія. Чернівці: ЧНУ, 2015. Вип. 767. С. 147–153.

3. Осадчук Д. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький, 2016. Вип. 21. С. 133–136.

4. Осадчук Д. Д. Педагогічні умови підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць [Херсонський державний університет]. Херсон, 2017. Вип. LXXX, т. 2. С. 180–184.

5. Осадчук Д. Д. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я. М., 2017. Вип. 5. С. 111–122.

6. Осадчук Д. Д. Нормативно-правові аспекти підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2018. Вип. 8. С. 186–198.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Осадчук Д. Д. Актуальні питання підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. *Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації*: матеріали II всеукр. наук. конф. (Дніпропетровськ, 28–29 жовт. 2016 р.). Дніпро: Роял Принт, 2016. С. 201–202.

8. Осадчук Д. Д. Особливості підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. *Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27–28 груд. 2016 р.). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2016. Ч. 1. С. 30–33.

9. Осадчук Д. Д. Формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів морського торговельного флоту як запорука їх ефективної діяльності в екстремальних ситуаціях. *Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє*: тези допов. XII міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 лист. 2016 р.). Київ: ВІКНУ, 2016. С. 412–413.

10. Осадчук Д. Компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних

ситуаціях. *Наукові записки*: зб. праць молодих вчених та аспірантів ХГПА / [Сучасні педагогічні дослідження в Україні: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 20 жовт. 2017 р.)]. Хмельницький: ХГПА, 2017. Вип. 6. С. 56–62.

11. Осадчук Д. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання досвід, тенденції, перспективи*: зб. тез II міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Тернопіль, 08–09 лист. 2018 р.). Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. С. 209–212.

12. Осадчук Д. Результати дослідно-експериментальної перевірки педагогічних умов та структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях. *Наукові записки*: зб. праць молодих вчених та аспірантів ХГПА / [Сучасні педагогічні дослідження в Україні: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 18 жовт. 2018 р.)]. Хмельницький: ХГПА, 2018. Вип. 7. С. 43–46.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

13. Савінова Н. А., Осадчук Д. Д. Тренд «морська безпека» як стратегічна складова інформаційної безпеки України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави*: зб. матеріалів VIII наук.-практ. конф. (Київ, 24 трав. 2017 р.). Київ: НА СБУ, 2017. С. 114–119.

14. Осадчук Д. Д. Підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях: метод. реком. Одеса, 2017. 32 с.

АНОТАЦІЇ

Осадчук Д. Д. Підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2019.

У дисертації розглянута проблема підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях. Розкрито сутність, структуру та особливості такої підготовки. Визначено компоненти та розроблено критерії, показники і рівні готовності; виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови (формування психологічної готовності майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях; використання інноваційних форм, методів та інформаційно-комунікаційних технологій у процесі професійної підготовки; формування стійкої позитивної мотивації до майбутньої професійної діяльності з використанням інноваційних технологій навчання; використання навчальних тренажерів для підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях) та розроблено структурно-функціональну модель досліджуваного

процесу. Здійснено експериментальну перевірку дієвості педагогічних умов і структурно-функціональної моделі. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення процесу підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту України до роботи в екстремальних ситуаціях.

Ключові слова: підготовка, майбутні офіцери, морський торговельний флот, екстремальні ситуації, педагогічні умови, структурно-функціональна модель.

Осадчук Д. Д. Подготовка будущих офицеров морского торгового флота Украины к работе в экстремальных ситуациях. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2019.

В диссертации рассмотрена проблема подготовки будущих офицеров морского торгового флота Украины к работе в экстремальных ситуациях. Раскрыты сущность, структура и особенности такой подготовки. Определены компоненты и разработаны критерии, показатели и уровни готовности; выделены и обоснованы педагогические условия (формирование психологической готовности будущих офицеров морского торгового флота к работе в экстремальных ситуациях, использование инновационных форм, методов и информационно-коммуникационных технологий в процессе профессиональной подготовки, формирование устойчивой положительной мотивации к будущей профессиональной деятельности с использованием инновационных технологий обучения, использование учебных тренажеров для подготовки будущих офицеров морского торгового флота к работе в экстремальных ситуациях) и разработана структурно-функциональная модель изучаемого процесса. Осуществлена экспериментальная проверка действенности педагогических условий и структурно-функциональной модели. Предложены рекомендации по совершенствованию процесса подготовки будущих офицеров морского торгового флота Украины к работе в экстремальных ситуациях.

Ключевые слова: подготовка, будущие офицеры, морской торговый флот, экстремальные ситуации, педагогические условия, структурно-функциональная модель.

Osadchuk D. D. Training of the Future Officers of the Ukrainian Maritime Trade Fleet for Work in Extreme Situations. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of a Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 «Theory and Methods of Vocational Training». Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2019.

The dissertation deals with the problem of training of the future officers of the Ukrainian maritime trade fleet for work in extreme situations. The analysis of

psychological-pedagogical, special literature, normative legal documents, educational-methodological support made it possible to state the expediency and relevance of the research of training of the future officers of the Ukrainian maritime trade fleet for work in extreme situations. Scientists pay attention in their researches to the problem of work of specialists in extreme situations, develop ways and technologies for training specialists of different profile in such situations.

The essence, structure and peculiarities of such training have been revealed. The components have been determined, criteria, indicators and levels of readiness have been worked out; pedagogical conditions have been singled out and grounded (formation of psychological readiness of the future officers of the maritime trade fleet for work in extreme situations; use of innovative forms, methods and information-communication technologies in the process of professional training; formation of stable positive motivation for the future professional activity using innovative learning technologies; the use of training simulators for the training of the future officers of the maritime trade fleet for work in extreme situations) the structural-functional model of the process under research has been developed, which consists of the blocks: target (goal and tasks of professional training), theoretical-content (includes scientific approaches, principles, regulatory-legal aspects of professional training, the content of vocational training (academic disciplines) in accordance with national and international standards for training of the future specialists in the maritime trade fleet, and also the peculiarities of such training); procedural-activity (forms, methods, means of professional training, recommendations for improvement of training), evaluative-productive (components, criteria, indicators and levels of formedness of readiness of the future officers of the Ukrainian maritime trade fleet for work in extreme situations (high, sufficient, average, low), realization of the goal (result) – readiness of the future officers of the Ukrainian maritime trade fleet for work in extreme situations), as well as pedagogical conditions that provide such training.

The content of training of the future officers of the maritime trade fleet has been further developed, including their training for work in extreme situations; provisions regarding the peculiarities of training of the future specialists of the maritime industry; the essence of the notions of «training of the future officers of the maritime trade fleet», «training of the future officers of the maritime trade fleet for work in extreme situations», «readiness of the future officers of the maritime trade fleet for work in extreme situations», «extreme situations».

The results of the experimental work confirmed the validity of the pedagogical conditions and the structural-functional model of training of the future officers of the maritime trade fleet for work in extreme situations. Recommendations for improving the process of training of the future officers of the Ukrainian maritime trade fleet for work in extreme situations have been suggested.

Key words: training, future officers, maritime trade fleet, extreme situations, pedagogical conditions, structural-functional model.

Підписано до друку 28.05.2019 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 438.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.